

teri debitum reddere quocumque tempore, et quacumque hora, salva debita honestate, quae in talibus exigitur; quia non oportet, quod statim in publico reddat debitum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ille, quantum in se est, non consentit, sed id quod ab eo exigitur, invitus, et cum dolore reddit, et ideo non peccat; hoc enim est propter lubricum carnis divinitus ordinatum, ut semper petenti debitum reddatur, ne aliqua occasio peccandi detur.

AD SECUNDUM dicendum, quod non est aliqua hora ita determinata ad orandum, quin possit recompensari in aliis horis; et ideo objectio non cogit.

ARTICULUS X.

272

UTRUM NUPTIAE CERTIS QUIBUSDAM TEMPORIBUS
INTERDICI DEBEANT.

AD DECIMUM sic proceditur. Videtur, quod nuptiae non sint interdicendae certis temporibus, quia matrimonium sacramentum est: sed in illis temporibus non interdicitur celebratio aliorum sacramentorum; ergo nec celebratio matrimonii.

2. PRAETEREA. Magis incompetens est in diebus festis petitio debiti, quam celebratio nuptiarum: sed in diebus illis potest debitum peti; ergo et nuptiae celebrari.

3. PRAETEREA. Matrimonia quae fiunt contra statutum Ecclesiae debent separari: sed non separantur si fiant nuptiae in talibus temporibus; ergo non debet esse prohibitum per Ecclesiae statuta.

SED CONTRA. Hoc est quod dicitur (*Eccle. 3.*): *Tempus amplexandi, et tempus longè fieri ab amplexibus.*

RESPONDEO dicendum, quod quando novae sponsae traducuntur, animae conjugum magis ex ipsa novitate ad curam carnalium occupatur; et ideo in nuptiis consueverunt signa multae laetitiae dissolutae ostendi: et propter hoc illis temporibus in quibus homines praecipue debent se ad spiritualia elevare, prohibitum est nuptias celebrari. Hoc autem est ab Adventu usque ad Epiphaniam, propter communionem, quae secundum antiquos Canones in Nativitate fieri convenienter solet, ut suo loco (*3. q. 80.*) notatum est; et a Septuagesima usque ad Octavas Paschae, propter communionem paschalem; et a tribus diebus ante Ascensionem usque ad Octavas Pentecostes, propter praeparationem ad communionem illo tempore sumendam.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod celebratio matrimonii habet aliquam mundanam laetitiam et carnalem adjunctam; quod non est de aliis sacramentis; et ideo non est simile.

AD SECUNDUM dicendum, quod non est tanta distractio animorum in redditione vel petitione debiti, sicut in celebratione nuptiarum; et ideo non est simile.

AD TERTIUM dicendum, quod cum tempus non sit de essentia matrimonii, si in tempore indebito contrahatur, nihilominus verum est sacramentum; nec separatur matrimonium simpliciter, sed ad tempus, ut poenitentiam agant de hoc, quod statutum Ecclesiae sunt transgressi: et sic est intelligendum quod Magister dicit in litera (*4. Dist. 33.*); nempe quod si praedictis tempo-

ribus factum fuerit matrimonium, sive nuptiae celebratae, qui hoc fecerint, separentur. Nec a seipso dicit, sed a Canonico statuto refert; puta ex concilio Ilerdensi sic in Decretis concludente (*ut supra*).

QUAESTIO LXV.

DE PLURALITATE UXORUM, IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de pluralitate uxorum.

Circa quod quaeruntur quinque.

Primo. Utrum habere plures uxores sit contra legem naturae.

Secundo. Utrum aliquando fuerit licitum.

Tertio. Utrum habere concubinas sit contra legem naturae.

Quarto. Utrum accedere ad concubinam sit peccatum mortale.

Quinto. Utrum aliquando licitum fuerit habere concubinam.

ARTICULUS I.

273

UTRUM HABERE PLURES UXORES SIT CONTRA LEGEM NATURAE.

(*S. Thom. 4. Dist. 33. q. 1. art. 1. et seq.*).

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod habere plures uxores non sit contra legem naturae: consuetudo enim legi naturali non praejudicat: sed habere plures uxores « peccatum non erat, quando mos erat », ut dicit Augustinus (*implic. lib. de Bon. Conjug. cap. 15.*), et habetur in litera (*4. Dist. 33.*); ergo habere plures uxores non est contra legem naturae.

2. PRAETEREA. Quicumque facit contra legem naturae, facit contra praeceptum, quia sicut lex scripta habet sua praecepta, ita et lex naturae: sed August. dicit (*loc. cit. et lib. 15. de Civ. Dei, cap. 38. ad fin.*), quod habere plures uxores « non erat contra praeceptum, quia nulla lege erat prohibitum »; ergo habere plures uxores non est contra legem naturae.

3. PRAETEREA. Matrimonium principaliter ordinatur ad proles procreationem: sed unus potest ex pluribus prolem accipere, plures foecundando; ergo non est contra legem naturae habere plures uxores.

4. PRAETEREA. « Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit », ut in principio Digestorum dicitur (*lib. 1. ff. De justit. et jur.*): sed natura non docuit hoc omnia animalia, quod sit tantum una unius, cum unus mas in multis animalibus pluribus foeminis jungatur; ergo non est contra legem naturae habere plures uxores.

5. PRAETEREA. Secundum Philosoph. 15. de Animal. (*seu lib. de Gener. animal. cap. 20.*), in generatione proles mas se habet ad foeminam sicut agens

guntur habuisse uxores, cum Deo essent acceptissimi, sicut Jacob, et David, et plures alii; ergo aliquando fuit licitum.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut ex dictis patet (*art. praec. ad 7. et 8.*), pluralitas uxorum esse dicitur contra legem naturae, non quantum ad prima praecepta ejus, sed quantum ad secunda, quae quasi conclusiones a primis praeceptis derivantur: sed quia actus humanos variari oportet secundum diversas condiciones personarum, et temporum, et aliarum circumstantiarum, ideo conclusiones praedictae a primis legis naturae praeceptis non procedunt, ut semper efficaciam habentes, sed in majori parte; talis est enim tota materia moralis, ut patet per Philos. in lib. 1. Ethic. (*cap. 3. in princ. et cap. 7. ad fin.*): et ideo ubi eorum efficacia deficit, licite ea praetermitti possunt. Sed quia non est facile determinare hujusmodi varietates, ideo illi, ex cujus auctoritate lex efficaciam habet, reservatur ut licentiam praebet legem praetermittendi in illis casibus, ad quos legis efficacia non extendere se debet, et talis licentia *dispensatio* dicitur. Lex autem de unitate uxoris non est humanitas, sed divinitus instituta, nec unquam verbo, aut literis tradita, sed cordi impressa, sicut et alia quae ad legem naturae qualitercumque pertinent; et ideo in hoc a solo Deo dispensatio fieri potuit per inspirationem internam, quae quidem principaliter Patribus sanctis facta est, et per eorum exemplum ad alios derivata est eo tempore, quo oportebat praedictum naturae praeceptum praetermitti, ut major esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandae. Semper enim principalior finis magis observandus est, quam secundarius; unde cum bonum prolis sit principalis matrimonii finis, ubi prolis multiplicatio necessaria erat, debuit negligi ad tempus impedimentum, quod posset in secundariis finibus evenire; ad quod removendum praeceptum prohibens pluralitatem uxorum ordinatur, ut ex dictis patet (*art. praec.*).

AD PRIMUM ergo dicendum, quod jus naturale semper, et ubique, quantum est de se, habet eandem potentiam: sed per accidens, propter aliquod impedimentum, quandoque, et alicubi potest variari, sicut ibidem Philosophus exemplum ponit de aliis rebus naturalibus: semper enim, et ubique dextra est melior, quam sinistra secundum naturam, sed per aliquod accidens contingit aliquem esse ambidextrum, quia natura nostra variabilis est: et similiter est etiam de naturali justo, ut ibidem Philosophus dicit.

AD SECUNDUM dicendum, quod in Decretali quadam de divortiis (*cap. Gaudemus*) dicitur, quod nunquam licuit plures habere uxores sine dispensatione per divinam inspirationem habita; nec tamen talis dispensatio datur contra rationes, quas Deus naturae inseruit, sed praeter eas, quia rationes illae non sunt ordinatae ad semper, sed ut in pluribus, ut dictum est (*in corp. art.*): sicut etiam non est contra naturam, quando aliqua accidunt in rebus naturalibus miraculose, praeter ea quae frequenter solent evenire.

AD TERTIUM dicendum, quod qualis est lex, talis esse debet dispensatio legis; unde quia lex naturae est cordibus impressa, non oportuit dispensationem eorum quae ad legem naturae pertinent lege scripta dari, sed per internam inspirationem fieri.

AD QUARTUM dicendum, quod veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiae Christi, per quam cultus Dei in omnes gentes spirituali propagatione diffusus est, et ideo non est eadem ratio dispensationis, quae erat ante Christi adventum, quando cultus Dei carnali propagatione multiplicabatur, et conservabatur.

AD QUINTUM dicendum, quod proles, secundum quod est bonum matri-

monii, includit fidem ad Deum servandam, quia secundum quod proles expectatur ad cultum Dei educanda, ponitur matrimonii bonum: fides autem ad Deum servanda est potior, quam fides uxori servanda, quae ponitur bonum matrimonii, et quam significatio, quae pertinet ad sacramentum, quia significatio ad fidei cognitionem ordinatur; et ideo non est inconveniens, si propter bonum prolis aliquid detrahatur aliis duobus bonis. Nec tamen omnino tolluntur, quia et fides manet ad plures, et sacramentum aliquo modo; quia quamvis non significaretur conjunctio Christi ad Ecclesiam, in quantum est una, significabatur tamen per pluralitatem uxorum distinctio graduum in Ecclesia, quae quidem non solum est in Ecclesia militante, sed etiam in triumphante: et ideo illorum matrimonia aliquo modo significabant conjunctionem Christi ad Ecclesiam, non solum militantem, ut quidam dicunt, sed etiam triumphantem, in qua sunt diversae mansiones.

ARTICULUS III.

275

UTRUM HABERE CONCUBINAM SIT CONTRA LEGEM NATURAE.

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod habere concubinam non sit contra legem naturae: legis enim caeremonialia non sunt de lege naturae: sed fornicatio prohibetur Actuum 15. inter alia caeremonialia legis, quae ad tempus credentibus ex Gentibus imponebantur; ergo fornicatio simplex, quae est accessus ad concubinam, non est contra legem naturae.

2. PRAETEREA. Jus positum a naturali jure profectum est, ut Tullius dicit (*lib. 2. de Invent. aliquant. ante fin.*): sed secundum jus positivum fornicatio simplex non prohibebatur: immo potius in poenam secundum antiquas leges mulieres lupanaribus tradendae condemnabantur; ergo habere concubinam non est contra legem naturae.

3. PRAETEREA. Naturalis lex non prohibet, quin illud quod datur simpliciter, possit dari ad tempus, et secundum quid: sed una mulier soluta potest dare viro soluto in perpetuum sui corporis potestatem, ut ea utatur licite cum voluerit; ergo non est contra legem naturae, si dederit ei potestatem sui corporis ad horam.

4. PRAETEREA. Quicumque re sua utitur ut vult, nemini facit injuriam: sed ancilla est res domini; ergo si dominus ea utatur ad libitum, nulli facit injuriam; et ita habere concubinam non est contra legem naturae.

5. PRAETEREA. Quilibet potest alteri dare quod suum est: sed uxor habet potestatem in corpore viri, ut patet 1. Corinth. 7.; ergo si uxor velit, vir poterit alteri mulieri conjungi sine peccato.

SED CONTRA. Secundum omnes leges, filii qui de concubina nascuntur, sunt vituperabiles: sed hoc non esset, nisi concubitus, ex quo oriuntur, esset naturaliter turpis; ergo habere concubinam est contra legem naturae.

Praeterea. Matrimonium est naturale, sicut dictum est (*q. 41. art. 1.*): sed hoc non esset, si sine praejudicio legis naturae homo posset conjungi mulieri praeter matrimonium; ergo contra legem naturae est concubinam habere.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut ex dictis patet (*art. 1. huj. q.*), illa actio videtur esse contra legem naturae, quae non est conveniens fini debito, quem natura intendit, sive quia non ordinatur in ipsum per actionem agentis, sive quia de se est improporcionata illi fini: finis autem, quem natura ex

concubitu intendit, est proles procreanda, et educanda; et ut hoc bonum quaeretur, posuit delectationem in concubitu, ut Constantinus [*al.* Augustinus, de Nupt. et Concupisc. lib. 1. cap. 8.] dicit. Quicumque ergo concubitu utitur propter delectationem quae in ipso est, non referendo in finem a natura intentum, contra naturam facit; et similiter etiam nisi sit talis concubitus, qui ad illum finem convenientem ordinari possit: et quia res a fine ut plurimum nominantur, tanquam a potiori, sicut conjunctio matrimonii a prolis bono nomen accepit, quod per matrimonium principaliter quaeritur, ita concubinae nomen illam conjunctionem exprimit, qua solus concubitus propter seipsum quaeritur. Et si etiam aliquis quandoque ex tali concubitu prolem quaerat, non tamen est conveniens ad prolis bonum, in quo non solum intelligitur ipsius procreatio, per quam proles esse accipit, sed etiam educatio, et instructio, per quam accipit nutrimentum et disciplinam a parentibus; in quibus tribus parentes proli tenentur, secundum Philosophum 8. Ethicor. (*cap. 11. et 12.*). Cum autem educatio, et instructio prolis a parentibus debeantur per longum tempus, exigit lex naturae, ut pater, et mater in longum tempus commaneant, ad subveniendum communiter proli; unde et aves, quae communiter pullos nutriunt, ante completam nutritionem non separantur a mutua societate, quae incipit a concubitu: haec autem obligatio ad commanendum foeminam marito matrimonium facit: et ideo patet, quod accedere ad mulierem non junctam sibi matrimonio, quae concubina vocatur, est contra legem naturae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in Gentibus quantum ad multa lex naturae offuscata erat; unde accedere ad concubinam malum non reputabant, sed passim fornicatione, quasi re licita, utebantur, sicut et alii, quae erant contra caeremonias Judaeorum, quamvis non essent contra legem naturae: et ideo apostoli immiscuerunt prohibitionem fornicationis caeremonialibus, propter discretionem quae erat in utroque inter Judaeos, et Gentiles.

AD SECUNDUM dicendum, quod ex praedicta obscuritate, scilicet in quam ceciderunt Gentiles, Deo debitam gloriam non reddentes, ut dicitur Rom. 1., lex illa processit, et non ex instinctu legis naturae: unde praevalente christiana religione, lex illa extirpata est.

AD TERTIUM dicendum, quod in aliquibus sicut nullum inconveniens sequitur, si rem aliquam, quam quis in potestate habet, alteri simpliciter tradat, ita etiam nec si tradat ad tempus; et sic neutrum est contra legem naturae: ita autem non est in proposito, et ideo ratio non sequitur.

AD QUARTUM dicendum, quod injuria justitiae opponitur: lex autem naturalis non solum prohibet injustitiam, sed etiam opposita omnium virtutum; sicut contra legem naturae est, quod aliquis immoderate comedat, quamvis talis rebus utens suis nulli injuriam faciat. Et praeterea ancilla, quamvis sit res domini ad obsequium, non est tamen res sua ad concubitum. Et iterum interest, qualiter quisque re sua utatur; facit enim talis injuriam proli procreandae, ad cujus bonum non sufficienter talis conjunctio ordinatur, ut dictum est (*in corp. art.*).

AD QUINTUM dicendum, quod mulier habet potestatem in corpore viri non simpliciter quantum ad omnia, sed solum quantum ad matrimonium; et ideo non potest contra bonum matrimonii corpus viri alteri tradere.

ARTICULUS IV.

276

UTRUM ACCEDERE AD CONCUBINAM SIT PECCATUM MORTALE.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod accedere ad concubinam non sit peccatum mortale: majus enim peccatum est mendacium, quam fornicatio simplex, quod patet ex hoc, quod Judas, qui fornicationem non horruit cum Thamar committere, recusavit mendacium, dicens: *Certe mendacii arguere nos non poterit (Gen. 38.)*: sed mendacium non est semper peccatum mortale; ergo neque fornicatio simplex.

2. PRAETEREA. Peccatum mortale morte puniri debet: sed lex vetus non puniebat concubitu concubinae morte, nisi in aliquo casu, ut patet Deuteron. 22.; ergo non est peccatum mortale.

3. PRAETEREA. Secundum Gregorium (*implic. lib. 33. Moral. cap. 11. ante med.*), peccata carnalia sunt minoris culpa, quam spiritualia: sed non omnis superbia, aut avaritia (quae sunt spiritualia peccata), est peccatum mortale; ergo non omnis fornicatio, quae est peccatum carnale, est mortale.

4. PRAETEREA. Ubi est majus incitamentum, ibi est minus peccatum, quia magis peccat, qui minori tentatione vincitur: sed concupiscentia maxime instigat ad venerea; ergo cum actus gulae non semper sit peccatum mortale, nec fornicatio simplex erit mortale.

SED CONTRA. Nihil excludit a regno Dei, nisi peccatum mortale: sed fornicarii excluduntur a regno Dei, ut patet 1. ad Corinth. 6.; ergo fornicatio simplex est peccatum mortale.

Praeterea. Sola peccata mortalia crimina dicuntur: sed omnis fornicatio est crimen, ut patet Tob. 4.: *Attende tibi ab omni fornicatione; et praeter uxorem tuam nunquam patieris crimen scire; ergo, etc.*

RESPONDEO dicendum, quod, sicut in lib. 2. (*Dist. 42. q. 1. art. 4.*) dictum est, illi actus ex suo genere sunt peccata mortalia, per quos foedus amicitiae hominis ad Deum, et hominis ad hominem violatur: haec enim sunt contra duo praecepta charitatis, quae est animae vita: et ideo cum concubitus fornicarius tollat debitam ordinationem parentis ad prolem, quam natura ex concubitu intendit, non est dubium, quod fornicatio simplex de sui ratione est peccatum mortale, etiamsi lex scripta non esset.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod frequenter homo, qui non vitat peccatum mortale, vitat aliquod peccatum veniale, ad quod non habet tantum incitamentum; et ita etiam Judas mendacium vitavit, fornicationem non vitans, quamvis illud mendacium perniciosum fuisset, injuriam habens annexam, si promissum non reddisset.

AD SECUNDUM dicendum, quod peccatum non dicitur mortale, quia morte temporali puniatur, sed quia punitur morte aeterna: unde etiam furtum, quod est peccatum mortale, et multa alia interdum non puniuntur per leges temporali morte; et similiter etiam est de fornicatione.

AD TERTIUM dicendum, quod sicut non quilibet motus superbiae est peccatum mortale, ita nec quilibet motus luxuriae, quia primi motus luxuriae, et hujusmodi sunt peccata venialia, et etiam concubitus matrimonialis interdum: sed tamen aliqui luxuriae actus sunt peccata mortalia, aliquibus motibus superbiae venialibus existentibus, quia in verbis Gregorii inductis intelligitur comparatio vitiorum secundum genus, non quantum ad singulos actus.

AD QUARTUM dicendum, quod illa circumstantia efficacior est ad aggravandum, quae magis appropinquat ad speciem peccati: unde quamvis fornicatio ex magnitudine incitamenti diminuatur, tamen ex materia, circa quam est, gravitatem habet majorem, quam inordinata comestio, cum sit circa ea quae pertinent ad fovendum foedus societatis humanae, ut dictum est (*in corp.*); et ideo ratio non sequitur.

ARTICULUS V.

277

UTRUM ALIQUANDO LICITUM FUERIT CONCUBINAM HABERE.

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod aliquando licitum fuerit concubinam habere: sicut enim habere unam uxorem est de lege naturae, ita non habere concubinam: sed aliquando licuit plures uxores habere; ergo et habere concubinam.

2. PRAETEREA. Non potest aliqua simul esse ancilla, et uxor: unde secundum legem hoc ipso quod ancilla in matrimonium ducebatur, libera reddebatur: sed aliqui amicissimi Deo leguntur ad suas accessisse ancillas, sicut Abraham, et Jacob; ergo illae non erant uxores; et sic aliquando licuit concubinas habere.

3. PRAETEREA. Illa quae in matrimonium ducitur, non potest ejici, et filius ejus debet esse haereditatis particeps: sed Abraham ejecit Agar, et filius ejus non fuit haeres (*Gen. 21.*); ergo non fuit uxor Abrahae.

SED CONTRA. Ea quae sunt contra praecepta Decalogi, nunquam licuerunt: sed habere concubinam est contra praeceptum Decalogi, scilicet: *Non moechaberis*; ergo nunquam fuit licitum.

Praeterea. Ambrosius dicit in libro de Patriarchis (*seu lib. 1. de Abraham, cap. 4. ante med.*): «Viro non licet, quod mulieri non licet»: sed nunquam licuit mulieri ad alium virum accedere, dimisso viro proprio; ergo nec viro unquam licuit concubinam habere.

RESPONDEO dicendum, quod Rabbi Moyses dicit (*lib. 3. Dux errant. cap. 50. aliquant. a princ.*), quod ante tempus legis fornicatio non erat peccatum, quod probat ex hoc, quod Judas cum Thamar concubuit: sed ista ratio non cogit; non enim necesse est filios Jacob a peccato mortali excusari, cum accusati fuerint apud patrem crimine pessimo, et in Joseph necem, et venditionem consenserint. Et ideo dicendum est, quod cum habere concubinam non matrimonio junctam sit contra legem naturae, ut dictum est (*art. 3. huj. q.*), nullo tempore secundum se licitum fuit, nec etiam ex dispensatione. Sicut enim ex dictis patet (*ibid.*), concubitus cum ea quae non est matrimonio juncta, non est conveniens actio ad bonum prolis, quod est principalis finis matrimonii; et ideo est contra prima praecepta legis naturae quae dispensationem non recipiunt: unde ubicumque legitur in veteri Testamento, aliquos concubinas habuisse, quos necesse sit a peccato mortali excusari, oportet eas esse matrimonio junctas, et tamen concubinas dici, quia aliquid habebant de ratione uxoris, et aliquid de ratione concubinae. Secundum enim quod matrimonium ordinatur ad suum principalem finem, qui est bonum prolis, uxor viro conjungitur indissolubili conjunctione, vel saltem diuturna, ut ex dictis patet (*art. 1. huj. q.*); et circa hoc non est aliqua dispensatio: sed quantum ad secundum finem, qui est dispensatio familiae, et communicatio operum, uxor conjungitur viro ut socia; et hoc deerat in his, quae concu-

binas nominabantur: in hoc enim poterat esse dispensatio, cum sit secundarius matrimonii finis; et ex hac etiam parte habebant aliquid simile concubinis, ratione cujus concubinae nominabantur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod habere plures uxores non est contra prima praecepta legis naturae, sicut habere concubinam, ut ex dictis patet (*art. 1. huj. q. ad 7. et 8.*); et ideo ratio non sequitur.

AD SECUNDUM dicendum, quod antiqui Patres ea dispensatione, qua plures habebant uxores, ad ancillas accedebant uxorio affectu: erant enim uxores quantum ad principalem, et primum finem matrimonii; sed non quantum ad aliam conjunctionem, quae respicit secundarium finem, cui conditio servitutis opponitur, cum non possit simul esse socia, et ancilla.

AD TERTIUM dicendum, quod sicut in lege Moysi per dispensationem licebat dare libellum repudii ad evitandum uxoricidium, ut dicitur (*q. 67. art. 6.*); ita ex eadem dispensatione licuit Abrahae ejicere Agar, ad significandum mysterium, quod Apostolus explicat Galat. 4.: quod etiam ille filius haeres non fuerit, ad mysterium pertinet, ut ibidem patet, sicut et quod Esau filius liberae haeres non fuit, ut patet Rom. 9.; similiter etiam propter mysterium factum fuit, ut filii Jacob ex ancillis, et liberis nati haeres essent, ut Augustinus dicit (*tract. 11. in Joan. circ. med.*), quia «Christo nascuntur in baptismo filii et haeres tam per bonos, quos libera significat, quam per malos ministros, qui per ancillas significantur».

QUAESTIO LXVI.

DE BIGAMIA, ET IRREGULARITATE EX EA CONTRACTA,
IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum de bigamia, et irregularitate ex ea contracta.

Circa quod quaeruntur quinque.

Primo. Utrum illi bigamiae, quae est ex hoc quod aliquis duas uxores successive habuerit, sit irregularitas annexa.

Secundo. Utrum irregularitatem contrahat qui simul duas uxores habuit.

Tertio. Utrum irregularitas contrahatur ex hoc, quod quis uxorem non virginem accipit.

Quarto. Utrum bigamia per baptismum solvatur.

Quinto. Utrum cum bigamo liceat dispensare.

ARTICULUS I.

278

UTRUM BIGAMIAE IRREGULARITAS SIT ANNEXA.

(*S. Thom. 4. Dist. 27. q. 3. art. 1. et seq.*).

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod illi bigamiae, quae est ex hoc quod aliquis duas uxores successive habuit, non sit irregularitas annexa, quia

ad patiens, et artifex ad materiam: sed non est contra ordinem naturae, quod unum agens in plura patientia agat, aut unus artifex ex diversis materiis operetur; ergo nec est contra legem naturae, quod unus vir plures uxores habeat.

6. SED CONTRA. Illud praecipue videtur esse de jure naturali, quod homini in institutione humanae naturae inditum est: sed quod sit una unius, in ipsa institutione humanae naturae est ei inditum, ut patet Gen. 2.: *Erunt duo in carne una*; ergo est de lege naturae.

7. PRAETEREA. Contra legem naturae est, quod homo se ad impossibile obliget, et ut quod uni datum est, alteri detur: sed homo contrahens cum una uxore, sui corporis potestatem ei tradit, ut necesse sit ei reddere debitum, cum petierit; ergo contra legem naturae est, quod postea alteri potestatem sui corporis tradat, quia non posset simul utrique reddere debitum, si simul peterent.

8. PRAETEREA. De lege naturae est: « Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris »: sed vir nullo modo vellet, quod uxor alium virum haberet; ergo contra legem naturae faceret, si uxorem aliam superduceret.

9. PRAETEREA. Quidquid est contra naturale desiderium, est contra legem naturae: sed zelus viri ad uxorem, et uxoris ad virum naturalis est, quia in omnibus invenitur; ergo cum zelus sit « amor non patiens consortium in amato », videtur quod contra legem naturae sit, quod plures uxores habeant unum virum.

RESPONDEŒ dicendum, quod omnibus rebus naturalibus insunt quaedam principia, quibus non solum operationes proprias efficere possint, sed quibus etiam eas convenientes fini suo reddant; sive sint actiones, quae consequantur rem aliquam ex natura sui generis, sive ex natura speciei, ut magneti competit ferri deorsum ex natura sui generis, et attrahere ferrum ex natura suae speciei. Sicut autem in rebus agentibus ex necessitate naturae principia actionum sunt ipsae formae, a quibus operationes propriae prodeunt convenientes fini, ita in his quae cognitionem participant, principia agendi sunt cognitio, et appetitus: unde oportet, quod in vi cognitiva sit naturalis conceptio, et in vi appetitiva naturalis inclinatio, quibus operatio conveniens generi, sive speciei reddatur competens fini. Sed quia homo inter caetera animalia rationem finis cognoscit, et proportionem operationis ad finem, ideo naturalis conceptio est ei indita, qua dirigitur ad operandum convenienter, quae *lex naturalis*, vel *jus naturale* dicitur, in caeteris autem animalibus *aestimatio naturalis* vocatur. Bruta enim ex vi naturae impelluntur ad agendum convenientes actiones, magis quam regulentur, quasi proprio arbitrio agentia: lex ergo naturalis nihil aliud est, quam conceptio homini naturaliter indita, qua dirigitur ad convenienter agendum in actionibus propriis, sive competant ei ex natura generis, ut generare, comedere, et hujusmodi, sive ex natura speciei, ut ratiocinari, et hujusmodi: omne autem illud, quod actionem inconvenientem reddit fini, quem natura ex opere aliquo intendit, contra legem naturae esse dicitur. Potest autem actio esse non conveniens fini, vel principali, vel secundario; et sive sic, sive sic, hoc contingit *dupliciter*: uno modo ex aliquo, quod omnino impedit finem, ut nimia superfluitas, aut defectus comestionis impedit salutem corporis, quasi principalem finem comestionis, et bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui est finis secundarius: *alio modo* ex aliquo, quod facit difficilem, aut minus decentem perventionem ad finem principalem, vel secundarium, sicut inordinata comestio

quantum ad tempus indebitum. Si ergo actio sit inconveniens fini, quasi omnino prohibens finem principalem, directe per legem naturae prohibetur primis praeceptis legis naturae, quae sunt in operabilibus sicut communes animi conceptiones in speculativis: si autem sit incompetens fini secundario quocumque modo, aut etiam principali, ut faciens difficilem, vel minus congruam perventionem ad ipsum, prohibetur non quidem primis praeceptis legis naturae, sed secundis, quae ex primis derivantur, sicut conclusiones in speculativis ex principiis per se notis fidem habent; et sic dicta actio contra legem naturae esse dicitur. Matrimonium ergo habet pro fine principali proles procreationem, et educationem, qui quidem finis competit homini secundum naturam sui generis; unde et aliis animalibus est communis, ut dicitur in 8. Ethic. (*cap. 12. a. med.*); et sic bonum matrimonii assignatur *proles*: sed pro fine secundario, ut dicit Philosoph. (*ibid.*), habet in hominibus solis communicationem operum, quae sunt necessaria in vita, ut supra dictum est (*q. 41. art. 1.*); et secundum hoc *fidem* sibi invicem debent, quae est unum de bonis matrimonii: habet ulterius alium finem, inquantum inter fideles est, scilicet significationem Christi, et Ecclesiae; et sic bonum matrimonii dicitur *sacramentum*: unde *primus* finis respondet matrimonio hominis, inquantum est animal; *secundus*, inquantum est homo; *tertius*, inquantum est fidelis. Pluralitas ergo uxorum neque totaliter tollit, neque aequaliter impedit matrimonii primum finem, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus fecundandis, et educandis filiis ex eis natis: sed secundum finem etsi non totaliter tollat, tamen multum impedit, eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores junguntur; cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum; et etiam quia communicatio plurium in uno officio causat litem; sicut figuli corrixantur ad invicem, et similiter plures uxores unius viri. Tertium autem finem totaliter tollit, eo quod sicut Christus est unus, ita et Ecclesia una. Et ideo patet ex dictis, quod pluralitas uxorum quodammodo est contra legem naturae, et quodammodo non.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod consuetudo non praejudicat legi naturae, quantum ad prima praecepta ipsius, quae sunt quasi communes animi conceptiones in speculativis: sed ea quae ex istis trahuntur, ut conclusiones, consuetudo auget, ut Tullius dicit in 2. Rhet. (*scilicet de Invent. aliquant. ante fin.*), et similiter etiam minuit: et hujusmodi est praeceptum legis naturae de unitate uxoris.

AD SECUNDUM dicendum, quod, sicut Tullius dicit (*ibid.*), « res a natura profectas, et a consuetudine approbatas legum metus, et religio sanxit »; unde patet, quod illa quae lex naturalis dictat, quasi ex principiis primis legis naturae derivata, non habent vim coactivam per modum praecepti absolute, nisi postquam lege divina, et humana sancita sunt; et hoc est quod dicit Augustinus, quod « non faciebant contra legis praecepta, quia nulla lege erat prohibitum ».

AD TERTIUM patet solutio ex dictis (*in corp.*).

AD QUARTUM dicendum, quod jus naturale *multipliciter* accipitur: primo enim aliquod jus dicitur naturale ex principio, quia a natura est inditum; et sic definit Tullius in 2. Rhetoricor. (*loc. cit.*) dicens: « Jus naturale est, quod non opinio genuit, sed vis quaedam innata inservit »; et quia etiam in rebus naturalibus dicuntur aliqui motus naturales, non quia sint ex principio intrinseco, sed quia sunt a principio superiori movente, sicut motus qui sunt in elementis ex impressione corporum coelestium, naturales dicuntur, ut Com-

mentator dicit in 3. de Coelo, et Mundo (*comment. 28.*), ideo ea quae sunt de jure divino, dicuntur esse de jure naturali, cum sint ex impressione, et infusione superioris principii, scilicet Dei: et sic accipitur ab Isidoro, qui dicit (*lib. 5. Etymol. cap. 4.*), quod « jus naturale est, quod in lege, et in Evangelio continetur »; *tertio* dicitur jus naturale non solum a principio, sed a materia, quia de naturalibus est; et quia natura contra rationem dividitur, a qua homo est homo, ideo strictissimo modo accipiendum jus naturale, illa quae ad homines tantum pertinent, etsi sint de dictamine naturalis rationis, non dicuntur esse de jure naturali, sed illa tantum quae naturalis ratio dicit de his quae sunt homini, aliisque communia: et sic datur dicta definitio, scilicet: « Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit ». Pluralitas ergo uxorum, quamvis non sit contra jus naturale *tertio* modo acceptum, est tamen contra jus naturale *secundo* modo acceptum (quia jure divino prohibetur), et etiam contra jus naturale *primo* modo acceptum, ut ex dictis patet (*in corp.*), quia natura dicitur hoc cuilibet animali secundum modum convenientem speciei suae: unde etiam quaedam animalia, in quibus ad educationem prolis requiritur sollicitudo utriusque, scilicet maris, et foeminae, naturali instinctu servant conjunctionem unius ad unum; sicut patet in turture, et columba, et hujusmodi.

AD QUINTUM patet solutio ex dictis (*in corp.*).

Sed quia rationes inductae IN CONTRARIUM videntur ostendere, quod pluralitas uxorum sit contra prima principia legis naturae, ideo ad eas respondendum est.

Et dicendum AD SEXTUM, quod natura humana absque omni defectu instituta est; et ideo non solum sunt indita ei illa, sine quibus matrimonii finis principalis esse non potest, sed etiam illa, sine quibus secundarius finis matrimonii sine difficultate haberi non posset; et hoc modo sufficit homini in ipsa sui institutione habere unam uxorem, ut dictum est (*in corp. art.*).

AD SEPTIMUM dicendum, quod vir per matrimonium non dat sui corporis potestatem uxori quantum ad omnia, sed solum quantum ad illa, quae matrimonium requirit: non autem requirit matrimonium, ut quolibet tempore uxori petenti vir debitum reddat, quantum ad id ad quod matrimonium principaliter est institutum, scilicet bonum prolis, sed quantum sufficit ad impregnationem: requirit autem hoc matrimonium, in quantum est ad remedium institutum (quod est secundarius ipsius finis), ut quolibet tempore debitum petenti reddatur: et sic patet, quod accipiens plures uxores non se obligat ad impossibile, considerato principali fine matrimonii; et ideo pluralitas uxorum non est contra prima praecepta legis naturae.

AD OCTAVUM dicendum, quod illud praeceptum legis naturae: « Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris », debet intelligi eadem proportionem servata: non enim si praelatus non vult sibi resisti a subdito, ipse subdito resistere non debet; et ideo non oportet ex vi illius praecepti, quod sicut vir non vult, quod uxor sua habeat alium virum, ipse non habeat aliam uxorem, quia unum virum habere plures uxores, non est contra prima praecepta legis naturae, ut dictum est (*in solut. praec.*). Sed unam uxorem habere plures viros, est contra prima praecepta legis naturae, eo quod per hoc quantum ad aliquid totaliter tollitur, et quantum ad aliquid impeditur bonum prolis, quod est principalis matrimonii finis. In bono enim prolis intelligitur non solum procreatio, sed etiam educatio; ipsa enim procreatio prolis, etsi non totaliter tollatur, quia contingit post impregnationem primam iterum mulierem im-

praegnari, ut dicitur in 7. de Animal. (*cap. 4. ad fin.*), tamen multum impeditur, quia vix potest accidere, quin corruptio accidat, quantum ad utrumque foetum, vel quantum ad alterum: sed educatio totaliter tollitur, quia ex hoc quod una mulier plures maritos haberet, sequeretur incertitudo prolis respectu patris, cujus cura necessaria est in educando; et ideo nulla lege, vel consuetudine est permissum unam mulierem habere plures viros, sicut e converso.

AD NONUM dicendum, quod naturalis inclinatio in appetitiva sequitur naturalem conceptionem in cognitione; et quia non ita est contra conceptionem naturalem, quod vir habeat plures uxores, sicut quod uxor habeat plures viros, ideo affectus uxoris non tantum refugit consortium in viro, sicut e converso: et ideo tam in hominibus, quam in aliis animalibus invenitur major zelus maris ad foeminam, quam e converso.

ARTICULUS II.

274

UTRUM ALIQUANDO LICITUM FUERIT HABERE PLURES UXORES.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod habere plures uxores non potuerit esse aliquando licitum, quia secundum Philos. in 5. Ethic. (*cap. 7. in princ.*), « jus naturale semper, et ubique habet potestatem eandem »: sed jure naturali prohibetur pluralitas uxorum, ut ex dictis patet (*art. praec.*); ergo sicut modo non licet, ita nunquam licuit.

2. PRAETEREA. Si aliquando licuit, hoc non fuit, nisi quia vel per se licitum erat, vel per aliquam dispensationem; si *primo* modo, sic etiam nunc licitum esset; si *secundo* modo, hoc esse non potest, quia, secundum Augustinum (*lib. 26. contr. Faust. cap. 3. ante med.*), « Deus, cum sit naturae conditor, non facit aliquid contra rationes, quas naturae inseruit »: cum ergo naturae nostrae Deus inseruerit, quod sit una unius, videtur quod ipse contra hoc nunquam dispensaverit.

3. PRAETEREA. Si aliquid est licitum ex dispensatione, hoc non licet, nisi illis quibus dispensatio fit; non autem legitur aliqua dispensatio communis in lege cum omnibus facta: cum ergo omnes communiter qui volebant, plures uxores acciperent in veteri Testamento, nec ex hoc reprehendantur a lege, vel a prophetis, non videtur quod fuerit ex dispensatione licitum.

4. PRAETEREA. Ubi est eadem causa dispensationis, debet eadem dispensatio fieri: sed causa dispensationis non potest alia poni, quam multiplicatio prolis ad cultum Dei, quae etiam nunc necessaria est; ergo adhuc talis dispensatio duraret, praecipue cum non legatur revocata.

5. PRAETEREA. In dispensatione non debet praetermitti majus bonum propter minus bonum: sed fides, et sacramentum, quae non videntur posse servari in matrimonio, quo unus pluribus uxoribus conjungitur, sunt meliora, quam prolis multiplicatio; ergo intuitu hujus multiplicationis dispensatio praedicta fieri non debuisset.

SED CONTRA. Ad Galat. 3. dicitur, quod *lex propter praevaricatores posita est*, ut scilicet eos prohiberet: sed lex vetus fecit mentionem de pluralitate uxorum sine aliqua ejus prohibitionem, ut patet Deuter. 20.: *Si habuerit homo duas uxores*, etc.; ergo habendo duas uxores non erant praevaricatores; et ita erat licitum.

Praeterea. Hoc idem videtur exemplo ex sanctis Patribus, qui plures le-